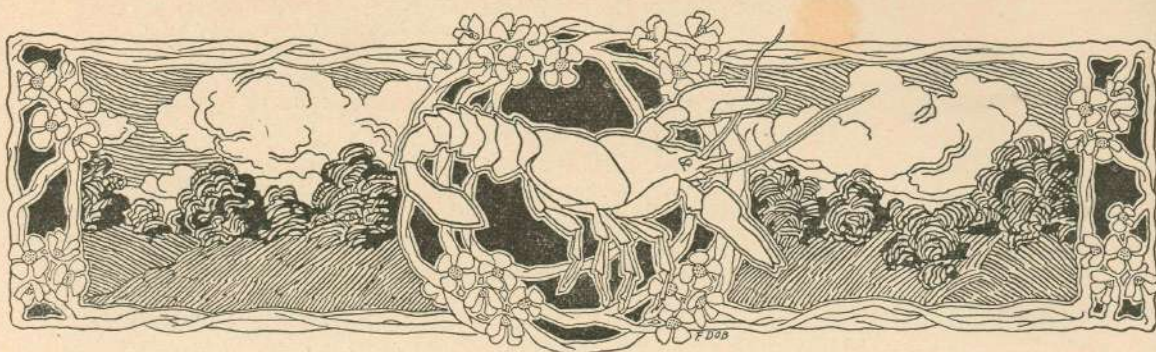

Henrik Sienkiewicz.

K petindvajsetletnici njegovega pisateljevanja spisal *Janez Godec*.

I.

Malokateri pesnik je prejemal od domovine tako pristrčno zahvalo, kakor veliki poljski romanopisec Henrik Sienkiewicz. Dne 22. decembra min. leta so v Varšavi kar najslovesneje praznovali petindvajsetletnico Sienkiewiczovega pisateljevanja. Slavnost se je vršila tako-le: Ob 11. dopoldne je daroval škof Ruszkiewicz v cerkvi Sv. Križa slovesno sv. mašo, pri kateri je bil slavljenec navzoč s celo rodobino. Nato se je vršila glavna slavnost v dvorani varšavske mestne hiše. V imenu odbora za Sienkiewiczovo petindvajsetletnico je nagovoril pisatelja škof Ruszkiewicz. Potem so izročili Sienkiewiczu lastninsko listino posestva „Oblęgórek“, katero je kupil in pisatelju podaril hvaležni poljski narod. Prišle so deputacije iz raznih krajev poljske domovine in so izročale slavljenemu pisatelju spomenice. Prvo deputacijo je vodil predsednik krakovske vednostne akademije, Stanisław grof Tarnowski. Za deputacijami so pozdravljali slavljenca odposlanci lewovskega in krakovskega vseučilišča, zastopniki narodnih društev iz Poznanja, Petrograda, Moskve, Prage, z Dunaja itd. Navzoči so burno pozdravljali slavljenca; z galerij so mu sipali cvetlice. Slednjič je izpregovoril Sienkiewicz sam:

„Težko izražam z besedami, kako zelo me je ginil današnji dan in vse, kar sem danes doživel. Vsled svojih del sem prišel mnogo v dotiko z našo preteklostjo in globoko ginjen se spominjam, da so nekdam pri nas tako plačevali hrabre viteze, ki so si priborili slavo na bojnem polju. Danes je naša naloga drugačna: Neprestanega, dolgega, vztrajnega dela zahteva domovina od svojih zvestih sinov. In ravno to moje delo mi plačuje domovina na najlepši, najplemenitejši, našim starim izročilom najprimernejši način s tem, da mi poklanja kos zemlje. Za vsako delo je treba truda, in tako sem moral tudi jaz večkrat v potu svojega obraza izvrševati svoje delo. Toda priznati moram, da je Bog poplačal moje delo. Pridobil sem si ljubezen rojakov in spoštovanje tujcev, priboril sem si celo relativno blagostanje. Nečesa mi je še manjkalo: kosa zemlje nisem imel, te zemlje, ki nas vse redi in ki je vedno neomajljiva podlaga vsake družbe, in za katero se bodo borili vsi prihodnji rodovi. Pri delu, v času utrujenosti, sem dvomil večkrat, ali je moje delo koristno, ali je duševna hrana, katero nudim, zdrava in krepilna.“ Obrnjen k škofu Ruszkiewiczu je pisatelj nadaljeval: „In sedaj me je pomiril Vaš dar. Cerkev mi govori po Tvojih ustih, častitljivi služabnik božji: ‚Dober in pravičen je bil tvoj boj.‘ Narod mi govori po Tebi: ‚Prav si

delal; zdrav in redilen je bil kruh, ki si nam ga podajal. Ta kos zemlje, ki ti ga poklanjamo, ti bodi izpričevalo za tvoje zasluge. Kakšna sreča, kakšno pomirjenje! Kakšen spomin bo zapustil ta dan meni in mojim otrokom za celo življenje! Kje bi našel besed, pristrčnih in krepkih zadosti, da bi mogle popolnoma izraziti mojo hvaležnost za tolikšno dobroto? Iz dna srca kličem: Bog plačaj! Hvala Vam, gospodje v odboru, ki se niste ustrašili nobenega truda, da ste mi zviili ta venec. Naj živi in prospeva to velikodušno, vsesplošno srce, ki zna v toliki meri poplačevati!“

Glasno je odobraval občinstvo te besede, in dolgo je odmeval gromki klic: „Niech żyje!“ (Živio!) Varšavsko pevsko društvo „Lutnia“ je še zapelo himno, in s tem je bil glavni del slavnosti završen.

Zvečer je bila v gledišču slavnostna predstava Sienkiewiczu v čast. Predstavljal so igro „Gospod Zagłoba se ženi“, katero je Sienkiewicz spisal nalašč za to priliko; potem je sledilo mnogo zanimivih prizorov iz Sienkiewiczevih spisov.

Tako je minul slavnostni dan, kateri je bil gotovo najlepši dan v življenju velikega pisatelja.

Slavivcem Sienkiewiczem se pridružimo ob njegovi petindvajsetletnici tudi mi s tem, da se ozremo nekoliko na njegovo življenje in na njegova dela.

II.

Henrik Sienkiewicz je Litvin, kakor je bil Litvin tudi prvi poljski pesnik Adam Mickiewicz. Litvo, svojo ožjo domovino, ljubi in jo proslavlja v svojih spisih prav tako, kakor jo je rajni Mickiewicz, ki je celo svoj slaven epos „Pan Tadeusz“ začel z vzklikom: „Litwo, ojczyzna moja!“ (Litva, domovina moja!)

Sienkiewicz je bil rojen v Woli Okrzejski ob Niemenu l. 1846. Akademično izobrazbo si je pridobil na vseučilišču v Varšavi. Največ pa se je naučil na premnogih potovanjih, kjer je nabiral gradivo za krasne značaje, katere je začrtal v svojih spisih. Bil je na

vzhodu, v Afriki, v Španiji in v Ameriki. Zelo dolgo se je mudil v Kaliforniji. Po ondodnem divjem prebivalstvu je posnel slike svojih kozaških „molojcev“.

Pred letom 1884., v katerem se je oženil, je bil malo v domovini. Ker ni imel stalnega bivališča, v tej dobi ni spisal nobenega daljšega dela. Priobčil je sicer že pred l. 1884. mnogo spisov; to so pa bile večinoma le novele, razprave in potopisi. Pred petindvajsetimi leti je Sienkiewicz prvič zbudil splošno pozornost s svojimi listi iz Amerike, katere je priobčeval v varšavskem časopisu „Gazeta Polska“. Ta ameriška pisma so bila nenavadno zanimiva, in po njih je postal pisatelj splošno znan.

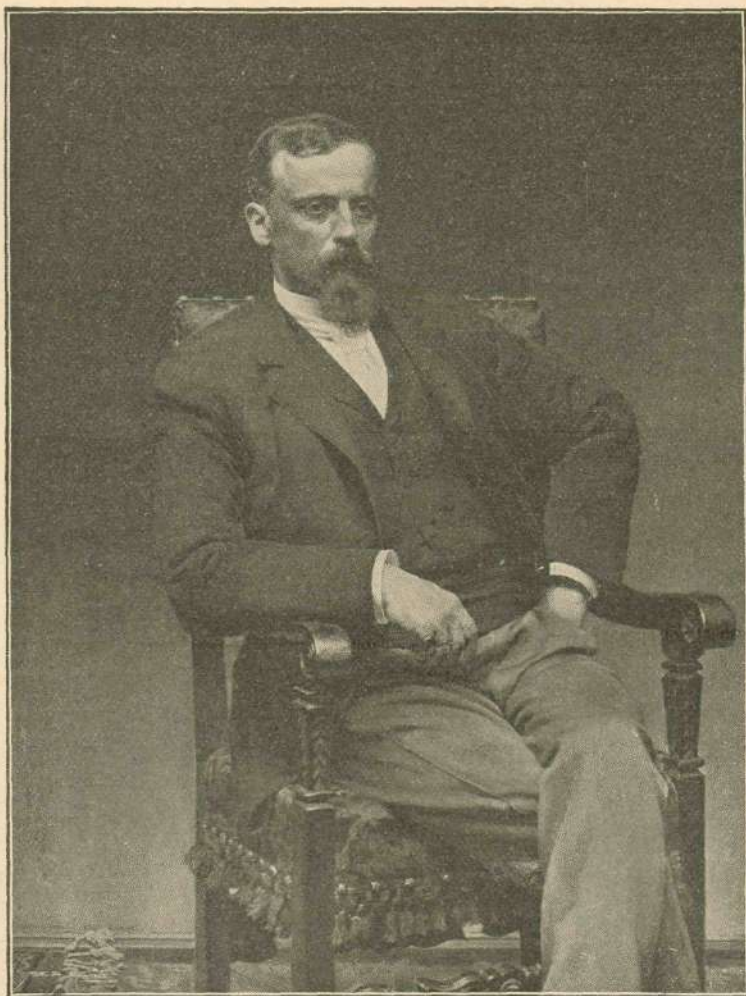
Tako se je Sienkiewicz pripravljaj in nabiral gradivo za svoje velike romane, za katere je imel gotovo že takrat osnovane načrte.¹⁾ Ko se je Sienkiewicz prvič lotil zgodovinskih snovi, n. pr. v spisih „Przez stepy“, „Selim Mirza“, so poljski kritiki enoglasno izrekli, da nima nikake zmožnosti za zgodovinske pripovedne spise. Toda kako se je izpremenila sodba o Sienkiewiczu, ko je v dobi od l. 1884.—1888. spisal velikansko trilogijo „Ogniem i mieczem“ (Z ognjem in mečem), „Potop“ in „Pan Wołodyjowski“! Vsled teh treh knjig je postal Sienkiewicz hipoma pravi ljubljeneček poljskega naroda. V kratkih presledkih je zatem izdal celo vrsto samih velikih romanov: „Bez dogmatu“ (Brez dogme), „Rodzina Połanieckich“ (Rodbina Poł.), „Quo vadis?“ in „Kriżarzi“.

Prvi del imenovane trilogije, „Z ognjem in mečem“, je že znan Slovincem, ker ga

¹⁾ Krajša Sienkiewiczova dela so: Stary sługa, Selim Mirza, Szkice węglem (Črtice), Hania, Janko muzykant, Listy z podróży (Listi s potovanja), Komedia z pomyłek (Komedija iz zmot), Przez stepy (Črez stepe), Orso, Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela (Iz dnevnika poznanjskega učitelja), Lux in tenebris lucet (Luč v temi sveti), Czyja wina (Čigava krivda), Za chlebem (Za kruhom), Latarnik (Svetilničar), Niewola tatarska (Tatarsko robstvo), Jamioł, Na jedną kartę, Bartek zwycięzca (B. zmagaLEC). Zbrana Sienkiewiczova dela izhajajo v Varšavi v Gebethnerjevem založništvu. Izšlo je že nad 30 knjig po 1 rub. Ameriška pisma so priobčena pod zaglavjem „Listy z podróży.“

je izdala „Slovenska Matica“. Ta del opisuje vojne Poljske s Kozaki in z njihovim vodjem Chmielnickim, ki so se vršile od l. 1647. dalje. Ostala dva dela slikata divje boje Poljakov z raznimi sovražniki, zlasti s Švedi in Turki. Ideja, ki je vodila pisatelja v tej trilogiji, je bila: opisati neizčerljivo moč poljskega naroda. Chmielnicki je

izdajalsko prestopili na stran švedskega kralja Karola Gustava samo zaradi lepih obljub! V kratkem je bila v švedskih rokah vsa Poljska, kolikor je niso ugrabili že drugi sovražniki. Poljske ni bilo več! Jan Kazimir, kralj poljski, je bil pobegnil v Šlezijo; obupal je, da bi se mogel vrniti še kdaj v domovino. Bil je kralj brez kraljestva...

Henrik Sienkiewicz.

ugrabil velik kos Poljske, oslabil ji je moč v bitvah pri Korsunu, Piłavicach, Konstantinovem, ob Zbaražu itd. Dasi je bil pobit, je še vedno napadal Poljsko na jugu. Na vzhodu so grozili Rusi, katerim sta velevala Chowański in Trubecky. Na jugozahodu so silili v deželo Ogrri. Od severa in zahoda so pridri Švedi. Skoro vsi poljski plemiči so

ki so prišle iz Egipta, pravi: „Tudi pokorni egiptovski bojovníki niso ostali v svojih roparskih gnezdih. Kateri so sedeli v rojni Kairi, kateri so vsak večer zrli plameneče stene piramid, kateri so blodili po tebenskih razvalinah, kateri so bivali v onih skritih krajih,

Toda nenadoma se je zbudil patrijotizem v srcih Poljakov. Vzdrabili so ga menihi romarske cerkve na Jasni góri pri Częstochowi, ker so cerkev in ob njej stoječi samostan tako hrabro branili proti Švedom, da so ti naposled morali opustiti obleganje. Po krvavih bojih, kakršnih je bilo malo v zgodovini, se je Poljska zopet otresla vseh sovražnikov. V neskaljenem sijaju je zabliščala krona poljska.

Pa kmalu je grozila Poljski nova velika nevarnost. Lubomirski, „prekletega spomina“ — s tem groznim epitetom ga nazivlje Sienkiewicz — je naščuval veliko vstajo. Zopet so bile moči domovine oslabiljene. In prav v tem času se ji je bližala največja nevihta. Celi Islam je vstal l. 1672., da bi zdrobil Lechistan (Poljsko), ki je „s krvavečimi prsi zaslanjal Evropo pred Turki in Tatari.“ Kako krasno opisuje ¹⁾ Sienkiewicz zbiranje turških čet! O trumah,

¹⁾ Pan Wołodyjowski. Tom III. Rozd. IX.

od koder priteka sveti Nil, katerim je solnce ožgalo kožo, da je črna — vsi ti so stali oboroženi na poljanah adrijanopolskih, proseč Allaha vsak večer, naj dodeli zmago Islamu, naj pokonča deželo, ki je od davnih stoletij edina zaslanjala pred verniki prerokovimi ostanek sveta.“

A tudi ta naval je Poljska slavno odbila. Da, v malo letih se je povzpela do tolike moči, da je mogla l. 1683. rešiti Dunaj in Avstrijo turškega napada.

To je zgodovinsko ozadje v Sienkiewiczevi trilogiji. Med te pretresljive dogodke so vpletene zgodbe posameznih junakov, njih teženj, skrbi in bojev.

„Bez dogmatu“ je moderen dušesloven roman, v katerem glavni junak bije v duši težek boj za vero in resnico, pa umrje, preden dospe do miru. Tu podaja pisatelj sliko našega časa, ki se je pogreznil v splošni dvom.

„Rodzina Połanieckich“ šiba nezdrave razmere, ki vladajo dandanes v poljskih omikanih krogih.

Roman „Quo vadis?“ popisuje boj med poganstvom in krščanstvom za časa Neron. Do najpodrobnejših malenkosti opisuje gnjilobo tedanje rimske družbe in mladeniško, vseosrečujočo moč krščanstva.

V „Kriżarjih“ razvija Sienkiewicz pred bravcem sliko iz poljske zgodovine koncem 14. in začetkom 15. stoletja, ko so se Poljaki in Litvini slavno borili z nemškimi križarji.

III.

Premnogo nenavadnih prednosti krasi dela Sienkiewiczeva.

Njegovi spisi imajo zato tak vpliv na bralca, ker je v njih harmonija med posameznimi deli izvedena do skrajnosti. Tvarini romana primerni so značaji, podobe, primere, slog, da, celo sestava stavkov se ravna po jeziku, ki so ga govorili v dobi, iz katere je vzeta snov romana. Koliko zgodovinskih in dušeslovnih študij, koliko vaje v pisateljevanju je pač treba romanopiscu, če hoče ugoditi vsem tem zahtevam!

Pri romanopiscih opažamo, da se oprijemajo le ene vrste romanov. Ta piše samo zgodovinske romane, drugi le dušeslovne itd. Ko je Sienkiewicz izdal trilogijo „Ogniem i mieczem“, „Potop“ in „Pan Wołodyjowski“, so mislili, da se bo tudi on poprijel samo zgodovinskega romana. Toda v romanih „Bez dogmatu“ in „Rodzina Połanieckich“ je Sienkiewicz dokazal nasprotno, namreč da je v dušeslovnem in družabnem romanu prav tako doma, kakor v zgodovinskem!

Značaji v Sienkiewiczevih spisih so nenavadno markantni. Lahko se merijo s Shakespearejevimi. Najtežje dušeslovne uganjke rešuje Sienkiewicz, ko slika razvoj svojih junakov. Ako beremo zgodovino, nam je neumevno, kako je mogel Neron počenjati tolike budalosti. Če pa čitamo Sienkiewiczev „Quo vadis?“, se nam utrdi prepričanje, da je Neron moral priti tako daleč, ker so dan za dnem vplivali na njegovega duha brezvestni lizuni.

Od novodobnih romanopiscev se Sienkiewicz popolnoma razlikuje v slikanju ženskih značajev. V tem oziru je Sienkiewicz naravnost idealist. Značaji vseh njegovih junakinj so čisti, nekateri nedosegljivi. Začetkom „Potopa“ n. pr. opisuje Sienkiewicz četo, s katero je Kmicic prav tako nagajal Rusom, kakor Dewet Angležem v Južni Afriki. Kmicicevo krdelo je bilo sestavljeno iz samih upornikov, ubijavcev in roparjev. Divja energija Andreja Kmicica jih je komaj ohranila v redu. Aleksandra Billewiczówna pa je ustraševala te tolovaje in še Kmicica povrh edino s tem, ker jim je imponirala s čednostnim življenjem.

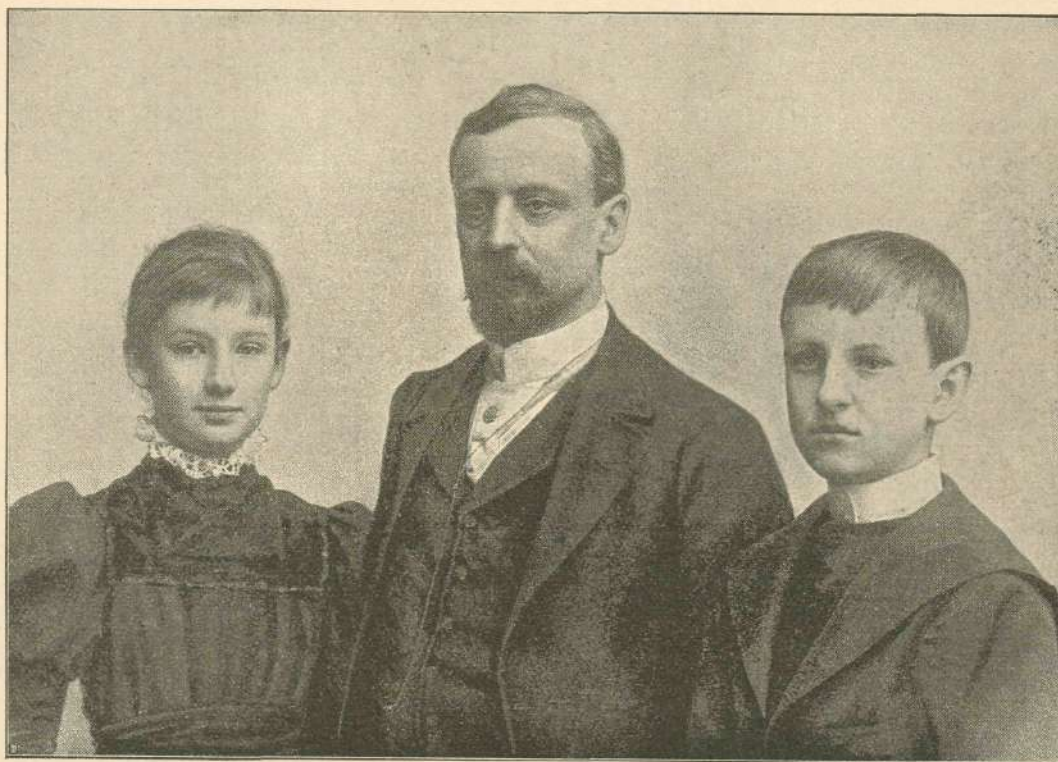
Najzanimivejši so značaji v Sienkiewiczevi trilogiji; v njih so zastopani vsi stanovi nekdanje Poljske od kralja do kmeta. Mnogi izmed njih so postali popularni, zlasti Zagłoba. Poljaki so celo enemu svojih šaljivih listov dali ime Zagłoba in na glavo listovo so dali naslikati zabuhli obraz enooklega šlahčiča z brazgotino na čelu.

Težko bi bilo odgovoriti na vprašanje, je-li Sienkiewicz idealist, realist, naturalist ali dekadent? Njegovo načelo je: Piši tako,

kakor upaš več koristiti bravcem. Toliko je gotovo, da naturalist Sienkiewicz ni. Proti naturalizmu je tudi odločno nastopil v „Listih o Emilu Zoli“. Sicer so pota njegovega pegaza različna; v velikih romanih mu pisatelj ne pusti stopiti iz mej zmernega realizma, v novelah ga pa požene tudi v dekadentične skoke. (Prim.: „Lux in tenebris lucet“ v „Hauschatz“-u 1901. štev. 5.) Iz tega vidimo, da je Sienkiewicz mojster vseh mojstrov in

stavki so; le kjer že mora biti odvisen stavek, tam ga je pisatelj zapisal. V drugih Sienkiewiczevih spisih tega ne opažamo. Celi roman „Quo vadis?“ je pisan v Tacitovem slogu od začetka do konca.

„Rodzina Połanieckich“ ima popolnoma moderen jezik. Slog v povesti „Ogniem i mieczem“ napravlja na bravca tak vtis, kakor bi poslušal globoko zamišljenega, melanholičnega človeka, ki govori lakonično, včasih

Sienkiewicz in njegova otroka.

da piše res, kakor hoče. Njegovega peresa ne vlada domišljija, ampak trezno misleči um.

Prav zato je njemu lahko marsikaj, česar se večina pisateljev še lotiti ne upa. Redkokdaj vidimo namreč, da bi romanopisec izkušal posnemati tudi jezik, ki se je govoril v času, iz katerega je vzeta snov dotičnega spisa. Sienkiewicz pa na to skrbno pazi, ker hoče v svojih delih doseči vsestransko harmonijo. „Quo vadis?“ je pisan prav tako, kakor bi bil preveden iz knjig kakega latinskega zgodovinopisca. Skoraj sami glavni

skoraj brez zveze, ki rad modruje ter rabi podobe in primere. Tako je hotel pisatelj celó v slogu označiti duha na Ukrajini bivačega maloruskega ljudstva, s čigar zgodbo se peča ta knjiga. Priznati se mora, da je Sienkiewicz to nalogo mojstrsko rešil. V celi knjigi „Ogniem i mieczem“ veje nekaj sanjavega, skrivnostnega, kakor bi bila cela knjiga ena sama maloruska narodna pesem.

Poleg tega je trilogija „Ogniem i mieczem“, „Potop“ in „Pan Wołodyjowski“ pisana v poljščini, katero so govorili v 17. stoletju!

Koliko proučavanja je bilo treba samo za to, da se je Sienkiewicz tako privadil jeziku 17. stoletja, da je mogel v njem pisati romane! Tuja jezikovna oblika pa je napravila trilogijo še zanimivejšo, dala ji je starinsko, skrivnostno barvo; zato ni čuda, da so se Poljaki kar trgali za te knjige.

Ko je izdala „Matica Slovenska“ prevod „Z ognjem in mečem“, so nekateri kritiki grajali prevajavca, ker mnogo poljskih izrazov ni poslovenil, ampak jih pustil v prevodu kot tujke. Oni kritiki se niso ozirali na izvirnik in zato niso slutili, da so bile tujke potrebne. Prevajavec g. M. je namreč upravljal s poljskimi tujkami hotel dati slovenskemu prevodu tisti kolorit, ki ga daje originalu starinski jezik. In to se mu je izvrstno posrečilo.

Iz vsega tega lahko razvidimo, zakaj Sienkiewicz včasih ne ugaja bralcem, ki so navajeni čitati hlastno in površno. Ti čitatelji beró brez premisleka. Kdor pa veliko ne misli, nikakor ne more zaslediti vseh prednosti Sienkiewiczeve umetnosti, katera tudi najpodrobnejšim malenkostim vtiska svoje krasne barve. Priznati moramo tudi, da različne jezikovne posebnosti vsaj tuintam nekoliko kalijo jasnost. To pa površnemu bralcu zadoščuje, da mu spis manj ugaja.

Sicer se pa težko najde kdo, ki bi Sienkiewicza ne maral, marveč odrasli dandanes nobenega pisatelja ne beró tako radi, kakor njega. Seveda mladina bolj ceni Karola Maya, a to le zaradi površnosti in naglice, ki sta lastni mladim letom. Tudi tu se kaže resnica izreka: Povej mi, kaj čitaš, in povedal ti bom, kaj si!

So pa tudi vzroki, zaradi katerih lahko rečemo: Prav je, da mladina splošno nima

prevelikega navdušenja za Sienkiewicza. Zakaj vkljub vsem prednostim ima Sienkiewicz to slabost, da govoreč o spolni ljubezni pove marsikaj prav preveč na debelo. Piše pač za odrasle. Zaradi tega sta prevajavki Sienkiewiczjevih del v „Alte und Neue Welt“, E. in R. Ettlinger, tuintam kaj izpustili. Veliko izpuščati pa nista mogli zavoljo celote.

Nasprotno je velikanska zasluga Sienkiewiczeva, da kaže v vseh spisih trdno versko prepričanje. Kako malo vrstnikov ima Sienkiewicz med modernimi romani-pisci v tem oziru! Na to njegovo prednost smemo biti tembolj ponosni, čimbolj Sienkiewicz nadkriljuje pisatelje naše dobe. Zaradi tega je tudi škof Ruszkiewicz sodeloval pri njegovi petindvajsetletnici. In vendar Sienkiewiczovi spisi nikakor niso tendenciozni. „Quo vadis?“, ki podaja tako idealno sliko krščanske vere, ne zgreši prav nikjer epične objektivnosti. Sienkiewicz povzdiguje katoliško cerkev samo s tem, da jo slika kot tolažnico nesrečnih in dobrotnico človeštva. To je pa že samo ob sebi apologija.

Sienkiewiczovi romani so torej tudi v нравnem oziru velike vrednosti.

Da so Sienkiewiczeva dela res nenavadni umotvori, spoznamo lahko že iz tega, ker so jih povsod tako navdušeno sprejeli. Preveliki so jih skoraj v vse omikane jezike. Sienkiewiczovo ime pozna vsak omikanec bodisi v Evropi ali izven Evrope. Samo v Ameriki je izšlo mnogo izdaj njegovih knjig, in nekatere izdaje so bile razprodane v malo tednih.

Zato ni čuda, da je domovina tako ponosna na Sienkiewicza in da je tako pristržno slavila petindvajsetletnico njegovega pisateljevanja.